

Етнолошка библиотека

Књига 62

Уредник
Мирослав Нишкановић

Рецензенти
Проф. др Саша Недељковић
Др Љиљана Гавриловић, виши научни сарадник

*Рецензентска комисија Филозофског факултета
Универзитета у Београду*

Проф. др Иван Ковачевић, Одељење за етнологију и
антропологију Филозофског факултета у Београду
Проф. др Весна Вучинић, Одељење за етнологију и
антропологију Филозофског факултета у Београду
Др Младена Прелић, виши научни сарадник

Уређивачки одбор

Проф. др Мирјана Прошић-Дворнић (Northwood University
Midland, SAD), проф. др Иван Ковачевић (Филозофски фа-
култет Универзитета у Београду), проф. др Душан Дрљача,
Београд, проф. др Младен Шукало (Филолошки факултет
Универзитета у Бањалуци, РС, БиХ), проф. др Бојан Жикић
(Филозофски факултет Универзитета у Београду), др Петко
Христов (Етнографски институт с Музеј, БАН, Софија, Бу-
гарска), др Младена Прелић (Етнографски институт САНУ,
Београд), др Мирослава Лукић-Крстановић (Етнографски ин-
ститут САНУ, Београд), проф. др Димитрије О. Големовић
(Факултет музичке уметности, Београд), др Срђан Катић
(Историјски институт, Београд), др Драгана Антонијевић
(Филозофски факултет Универзитета у Београду).

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства културе, информисања и информационог друштва
Републике Србије

КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТИ КАО НЕМАТЕРИЈАЛНО КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ

Зборник радова са научног скупа
КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТИ У XXI ВЕКУ

Уредио
Бојан Жикић

Београд
2011

Научни скуп:

КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТИ У ХХІ ВЕКУ

Програмски одбор:

Проф. др Владимир Рибић, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду
(председник)

Проф. др Бојан Жикић, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду

Проф. др Драгана Антонијевић, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду

Проф. др Милош Миленковић, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду

Др Младена Прелић, виши научни сарадник
Етнографског института САНУ

Организациони одбор:

Проф. др Данијел Синани, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду

Марија Ристивојевић, МА, истраживач-сарадник
Института за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду

Марија Крстић, МА, истраживач-сарадник Института за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду

Овај Зборник радова представља крајњи резултат научног скупа "Културни идентитети у ХХИ веку", који је одржан 15.12.2011. године на Филозофском факултету Универзитета у Београду, у оквиру пројеката које је финансирао Министарство културе, информисања и информационог друштва Републике Србије: *"Ни тамо, ни овде" – Културно наслеђе и идентитет гастарбајтерске популације, Урбано културно наслеђе и религиозност у савременом контексту и окружењу, Културни идентитети као нематеријално културно наслеђе.*

Скуп је организован од стране Одељења за етнологију и антропологију и Института за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду, чији чланови су ангажовани као истраживачи на датим пројектима, а који су узели учешће у раду тог скупа. С обзиром на то да су пројекти замишљени као трогодишњи, односно да се реализују по фазама, идеја организатора скупа била је да њиме представи резултате рада у првој фази. У том смислу, нагласак је стављен

на проблематику културног идентитета уопште, тачније на његово одређење у смислу нематеријалне културне баштине у нашој средини, одакле је проф. др Бојан Жикић, руководилац пројекта *Културни идентитети као нематеријално културно наслеђе*, позван да одржи пленарно предавање у којем би представио оквире дефинисања културних идентитета као заједничког истраживачког именитеља проблематике којој је посвећен скуп, те форматирао дискусију у оквиру скупа.

На скупу је одржано једно пленарно предавање и поднето девет научних саопштења.

Проф. др Владимир Рибич,
председник Програмског одбора

Danijel Sinani

Odeljenje za etnologiju i antropologiju

Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

dsinani@f.bg.ac.rs

Religija, kulturni identiteti i nematerijalna kulturna baština*

Apstrakt: Rad predstavlja preliminarne rezultate rada na projektu Odeljenja za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu finansiranog od strane Ministarstva kulture, informisanja i informacionog društva RS. U radu se iznose hipoteze i zaključci vezani za posmatranje narodne religije kao nematerijalne kulturne baštine i aspekte materijalnosti i nematerijalnosti koji čine fenomene kojima se bavimo prilikom istraživanja religije. Ukazuje se na značaj društveno-humanističkih nauka u radu na nematerijalnoj kulturnoj baštini ali i poziva na promociju same ove grupacije nauka kao svojevrsne nematerijalne kulturne baštine. Problematizuje se pitanje porekla naše nematerijalne kulturne baštine, kada je religioznost u pitanju, i razmatra njen odnos sa kulturnim identitetima.

Ključne reči: nematerijalna kulturna baština, narodna religija, kulturni identiteti, zaštita i očuvanje, Ministarstvo kulture

* Istraživanje je sufinansirano kroz projekte "Urbano kulturno nasleđe i religioznost u savremenom kontekstu i okruženju" Ministarstva kulture, informisanja i informacionog društva RS, kao i rada na projektu 177018 Ministarstva za prosvetu i nauku Republike Srbije.

Poslednjih godina, u skladu s ciljevima i principima UNESCO-a, Ministarstvo kulture (sada Ministarstvo kulture, informisanja i informacionog društva) Republike Srbije, ulaže velika sredstva i, čini se, još veće napore, u radu na onom segmentu kulture koji može da bude prepoznat kao nematerijalna kulturna baština. U aktivnosti ministarstva, još u ranoj fazi su se svojim naučno-istraživačkim resursima priključili Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu i Etnološko i antropološko društvo Srbije. Na ukupno šest projekata, na različitim poljima koja su od značaja za razmatranu problematiku, sprovedena su i sprovode se istraživanja koja bi trebalo da doprinesu kvalitetnom mapiranju, određenju, poimanju, zaštiti i promociji nematerijalne kulturne baštine u Srbiji. Jedan od glavnih rezultata angažovanja na projektima i bavljenja nematerijalnom kulturnom baštinom trebalo bi da bude i ukazivaje na značaj društveno-humanističkih nauka u razmatranju pomenute problematike, te pozicioniranja samih ovih nauka kao specifične nematerijalne kulturne baštine, no o tome će više reči biti u daljem tekstu.

Kao jedan od rezultata ovih nastojanja održan je i naučni skup koji je organizovan od strane Odeljenja za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, na kojem su izloženi preliminarni rezultati, te prve hipoteze i zaključci, istraživanja u vezi kulturnih identiteta i fenomena iz oblasti nematerijalne kulturne baštine, započetih pre godinu dana, a čiji jedan deo predstavljaju i redovi koji će se naći na narednim stranicama.

U ovom tekstu ćemo, dakle, izneti samo neke od hipoteza ili radnih pretpostavki za koje verujemo da će daljim razvijanjem doprineti boljem razumevanju problema i ponuditi eventualno upotrebljiva rešenja i odgovore na najznačajnija pitanja iz ove oblasti. Pažnju ćemo obratiti na tri celine, ili tri problema koja bismo ukratko mogli da formulišemo kao – a) odnos materijalne i nematerijalne kulturne baštine i antropološka proučavanja religije u Srbiji, b) rad na očuvanju i promociji nematerijalne kulturne baštine i značaj angažovanja društveno-humanističkih nauka u radu na ovim problemima, c) kao i odnos religije/narodne religije, nematerijalne kulturne baštine i kulturnih identiteta.

Kako je primetio Žikić, u samom određenju nematerijalne kulturne baštine ponuđenom od strane UNESCOa, može se prepoznati širok spektar fenomena koji predstavljaju upravo standardni predmet proučavanja etnologije i antropologije (Жикић 2006). Ako se zna da se na pojam nematerijalne kulturne baštine, pored ostalog, najčešće referira kao na sistem verovanja, znanja i vrednosti koje su od značaja za kulturni identitet posmatranih zajednica, sasvim je jasno da se antropološka proučavanja religije, svojim predmetom interesovanja, u potpunosti uklapaju u ponuđeni opis. U dosadašnjem proučavanju narodne religije u Srbiji, obrađene su brojne teme i pojave koje predstavljaju često kulturno-kognitivne stubove zajednice, te su od značaja za osećaj kontinuiteta proučavanih kultura.

"Materijalno vs. nematerijalno"

Bavljenje nematerijalnim segmentima kulturne baštine neodvojivo je povezano s njenim materijalnim aspektima. Međutim, činjenica da su najveći napori UNESCOa i odgovarajućih institucija bili upereni, pre svega, u promociju značaja nematerijalne kulturne baštine, govori u prilog činjenici da je prethodna bila značajno zanemarena u odnosu na svoj materijalni komplement. U Srbiji, naravno, situacija nije nimalo drugačija. Često je veoma teško objasniti mogućnost samog postojanja nematerijalnih kulturnih artefakata, bez temeljne i "opipljive" argumentacije. S obzirom na to da namjera ovog teksta, kao ni predviđeni prostor, ne dozvoljavaju razradu pojmova kao što su kulturni artefakt (materijalne ili nematerijalne prirode), te baština ili nasleđe, verujem da će sama problematizacija koncepata u narednim redovima biti dovoljna da se u potpunosti shvati i ostvari cilj ovog rada.

Baveći se religijom uopšte, pa tako i narodnom religijom, mi, međutim, našu pažnju fokusiramo pre svega na ideacijske osnove različitih fenomena, te na predstave o "stvarnosti" za koju naši ispitanici smatraju da ih okružuje u znatno većoj meri nego na njene materijalne manifestacije.

Proučavajući kulturna mesta, odnosno, mesta od posebnog religijskog značaja za stanovništvo okoline Knjaževca, naišao sam na izuzetno interesantan i značajan etnografski materijal, koji bi se slobodno mogao nazvati "otkrićem", a ovde nam može dobro poslužiti u ukazivanju

na značaj nematerijalnih kulturnih artefakata i njihovu elaboriranost koja je često obrnuto proporcionalna njihovoj "materijalnosti".

Naime, u selu Gornja Kamenica, koje se nalazi u istočnoj Srbiji, u blizini Knjaževca, postoji nekoliko kulturnih mesta koja su raspoređena po obodu atara sela ali i u njegovim centralnim delovima. Ova mesta su podigli sami seljani – neka od njih se nalaze na otvorenom prostoru, uglavnom ograđena kamenim zidom ili žičanom ogradom, neka su pokrivena jednostavnim krovovima, dok se neka nalaze u prostorijama koje su nekada bile pravljene za drugu namenu, uglavnom kao štale za stoku ili skladišta za seno. Inventar ovih mesta je tipski i najčešće predstavlja kombinaciju "necrkvenih" elemenata – starih kamenih krstova ili nadgrobnih spomenika, koji su pronađeni u okolini sela i doneti u novi prostor, zatim stolova i stolica ili klupa, ormarića i drugih upotrebljivih komada nameštaja, ali i predmeta koji se koriste u crkvama, kao što su stalci za paljenje sveća, ikone i brojne druge predstave likova iz hrišćanske mitologije, te tako ova kulturna mesta predstavljaju možda i ponajbolji primer suživota prehrišćanskih i hrišćanskih verovanja koji čine suštinu naše narodne religije. Treba imati u vidu da je u selima ovog regiona crkvena infrastruktura nedovoljno razvijena, crkve i ako postoje, često se otključavaju samo za veće praznike a sveštenici dolaze, u poslednje vreme, na žalost, uglavnom na sahrane. Samim tim, praksa samoorganizovanja stanovništva kada su u pitanju mesta od religijskog značaja je jasnija i čini se da na ovaj način meštani uspevaju da

zadovolje svoje religijske potrebe. Ova kulturna mesta se koriste uglavnom za obeležavanje većih praznika, naročito porodičnih i seoskih slava (često je svako mesto namenjeno konkretnom svetitelju i poznato pod njegovim imenom), ali isto tako, meštani dolaze i po sopstvenom nahođenju, da upale sveću i pomole se van sistema praznika (Sinani 2007).

Ipak, jedno od ovih mesta se smatra značajnijim od ostalih i ono se nalazi u dvorištu koje je pripadalo ženi koja je svojevremeno imala bitnu ulogu u religijskom životu sela. Za nju su vezane brojne legende, pa se tako navodi da je mogla da levitira, da je bivala opsednuta i mogla da komunicira s onostranim, da je bila vidovita i da je predskazala brojne značajne događaje, da je imala moć isceljivanja, itd. Prema jednoj od tih priča, ona je, kako se veruje, sanjala da treba da "iskopa" jedan posebno značajan, sveti predmet, da ga donese u selo i preda na "upotrebu" javnosti. Ovaj sveti predmet je metalna ploča elipsastog oblika sa predstavom lobanje i ukrštenim kostima na licu i on je smešten u jednu pomoćnu dvorišnu zgradu, na kamen koji je do nedavno, u stvari, predstavljao žrtvenik. Pomenuta žena, religijsko-ritualni funkcioner, je ovu prostoriju opremila na prethodno opisan način i vrlo brzo je tu organizovano najznačajnije kulturno mesto u selu, a pomenuta metalna ploča je postala glavni kulturni predmet. Ovde se obeležavala seoska slava – Đurđevdan, tu su klali đurđevdanske jagnje i obavljali ritual blagosiljanja. Tokom godine, meštani su koristili ovo mesto za svoje lične religijske i ritualne potrebe. Pored prethodno pomenutog inventara, na ovom mestu su se nala-

zili i rekviziti za obavljanje magijske prakse, kao što je šupalj kamen kroz koji se propuštala voda koja se, potom, koristila u različite svrhe, pre svega za lečenje. U prostoriji se i danas ostavljaju zavetni darovi – marame, čarape i peškiri, a meštani centralnom kulturnom predmetu i dalje prilaze s velikim strahopoštovanjem. Ono što je za nas bilo posebno interesantno jeste činjenica da je tajanstveni kulturni predmet već na prvi pogled delovao prilično "svetovno", na šta je posebno upućivao natpis koji se na njemu nalazi – mort. lidell & co. Nije bilo teško pronaći podatak da se pod ovim nazivom vodi firma koja je proizvodila železničke vagonne, tako da misteriozna ploča, tajanstveni kulturni predmet, predstavlja, u stvari, oznaku sa nekog davno rashodovanog železničkog vagona. Ako imamo u vidu da je gotovo celokupan religijski život zajednice bio organizovan (a i danas je u velikoj meri) oko ovog predmeta, podaci o njegovom pravom poreklu i prvenstvenoj nameni su prilično neočekivani. Kulturni predmet je, dakle, "pogrešno" kontekstualizovan, ali, očigledno, i danas veoma upotrebljiv u svojoj novoj ulozi.

Međutim, upravo na ovaj način bogato razvijen sistem ideja i predstava, grupisan oko predmeta koji je mogao da bude zamenjen i, na primer, gusarskom zastavom, nalepnicom s bočice za otrov ili, praktično, bilo kojim drugim simbolom koji bi u najširem smislu asociirao na onostrano, govori nam o odnosu materijalnosti i sveta ideja u religiji. Materijalnost je relativna i praktično beznačajna u odnosu na idejni sistem koji se oko nje razvije. Prema tome, nematerijalna kulturna baština, koja se, kako smo rekli, ogleda, pored ostalog, i u sistemu verovanja, znanja, predstava i

vrednosti od značaja za jednu zajednicu, u antropološkim proučavanjima religije zauzima posebno značajno mesto.

"Konzerviranje" nematerijalne kulturne baštine

U prethodnom poglavlju nam je cilj bio da na jednostavnom i veoma slikovitom primeru pokažemo u kojoj meri bavljenje narodnom religijom predstavlja, ujedno, i bavljenje nematerijalnom kulturnom baštinom. U ovom delu ćemo razmotriti uobičajene načine na kojima se pomenutoj baštini najčešće pristupa i predložiti neka nova rešenja. Naime, u radu na očuvanju i promociji nematerijalne kulturne baštine mogu se, naročito poslednjih godina, prepoznati dva dominantna pristupa, koja bismo kolokvijalno mogli da nazovemo tradicionalnim zaštitarskim i turizmološkim. Zaštitarski obrazac podrazumeva, naravno, uglavnom muzeološke pristupe očuvanju i predstavljanju nematerijalne kulturne baštine (v. npr. Бижић-Омчикус 2005), dok turizmološki, stavljajući akcenat na popularizaciju pojedinih fenomena, kako mu ime govori, pre svega u turističke svrhe, ujedno revitalizuje i promovise specifične aspekte nematerijalne kulturne baštine. Mitološki turizam, kao najinteresantniji aspekt turizmološkog pristupa nematerijalnoj kulturnoj baštini, za nekoga ko proučava narodnu religiju, u nekoliko razvijenih primera pokazao se veoma uspešnim. Tako, među najpoznatije primere popularizacije narodnih verovanja, mitskih bića i legendi svakako spadaju grof Drakula kao rumunski turistički hit, koji je postao sinonim ne samo za Transilvaniju, već i značajan deo kulturnog na-

sleđa koje Rumunija prodaje i preko naših turističkih organizacija, kao i hrvatska Gospa iz Međugorja, na primer. Isto tako, verovatno je da bi sličnu popularnost beležila i bića iz naše demonologije, kao što su zmaj, ala, rusalke, usud ili vile, da pomenemo samo neke. Takođe, prethodnih godina se moglo saznati i da postoje namere da se u istočnoj Srbiji, pre svega u turističke svrhe, obnovi izvođenje čuvenog rusalskog rituala.

Turizmološki pristup u sebi svakako sadrži i specifičnu zaštitarsku komponentu – u nastojanjima da se nekadašnje verovanje, legenda, mitski lik ili ritual obnove, pored često prisutnih negativnih pojava koje se uglavnom prepoznaju kao "izmišljanje tradicije" ili dramatisacija i banalna reinterpretacija, samo njihovo perpetuiranje i prisutnost u javnosti može se tretirati bar kao čuvanje uspomene na određene segmente nematerijalne kulturne baštine. Međutim, naročito kada se radi o elementima religioznosti kojima bi se pristupilo na ovaj način, sasvim je očigledno da je najveći nedostatak, u stvari – gubitak smisla. Tačno je da bi bilo zabavno ponovo videti izvođenje rusalskog rituala, i bar delimično osetiti atmosferu seoske slave prilikom koje desetine žena padaju u trans i ostvaruju komunikacijski most s onostranim. Ali činjenica da znamo da posebno angažovane i pripremljene devojke i žene manje ili više uspešno glume kako bi nam ovaj ritual dočarale, neupitno isključuje najvažnije aspekte učešća ostalih participanata u ovom običaju – zainteresovanost za poruke iz drugog sveta i svojevrsno strahopoštovanje prema glavnim akterima, o veri da i ne govorimo.

I naravno, već na ovom mestu postavlja se ujedno i osnovno pitanje – šta, u stvari, znači zaštititi i očuvati nematerijalnu kulturnu baštinu?

Kao antropolozi koji se bave religijom, do empirijskog materijala najčešće dolazimo kroz razgovore sa našim ispitanicima ili kroz posmatranje njihovih religijskih praksi. Imajući u vidu da su nosioci ovih tradicija u velikom broju starija lica, te da reprezentanti ovakve nematerijalne baštine kao i ona sama neminovno nestaju ili se bar redukuju, postavlja se pitanje koji je najbolji način da ovu nematerijalnu ili, konkretnije, duhovnu kulturnu baštinu zaštitimo? Da li su beleženje, video i audio zapisivanje i arhiviranje narodnih verovanja i običaja, te eventualno kasnije promovisanje ili prezentacija dovoljni u tom cilju? Dakle, ukoliko se radi o verovanju ili običaju koji polako umiru, pošto umiru i njegovi poslednji praktikanti, kao što je često slučaj u našem primeru, da li zaštita nematerijalne baštine podrazumeva čuvanje same uspomene na nju ili način na koji se nešto praktikovalo?

Ono što je sigurno jeste da zaštita ne može da znači veštačko održavanje verovanja "na aparatima" ili, pak, da pretpostavlja bilo kakvu indoktrinaciju mlađih generacija, koje bi potom nastavile da neguju određena verovanja i religijske prakse. Takvi pokušaji bi se najverovatnije sveli na prethodno pomenute turizmološke pokušaje oživljavanja ili popularizacije određenih fenomena u cilju promocije regiona, tradicije, "kulture" ili nacionalnog identiteta iz konkretnih, uglavnom, naručenih razloga, ili bi im bili suštinski veoma slični.

Kako je onda najbolje očuvati verovanje ukoliko nema više onih koji na taj način veruju?

U pokušaju da ponudimo odgovor na ovo pitanje ne možemo da ne primetimo da bi od koristi bila ideja da su upravo društveno-humanističke nauke najbolji zaštitar nematerijalne kulturne baštine.

Tako, u antropologiji, na primer, studija određenog religijskog fenomena podrazumeva posedovanje detaljnog i kvalitetnog etnografskog materijala, njegovu interpretaciju i analizu, odnosno pokušaj objašnjenja – kako ideacijske osnove fenomena kojim se bavimo tako i njegove utilizacije, odnosno, čemu je on služio i kako je funkcionisao, što nam daje najkompletniju i najpouzdaniju sliku o pojedinim segmentima kulturne baštine. Budući da nauka baštini višedecenijsku tradiciju proučavanja fenomena nematerijalne kulturne baštine, te da predstavlja nedvosmisleno najveći korpus podataka i znanja o njoj, dolazimo do činjenice da i same društveno-humanističke nauke jesu svojevrsna nematerijalna kulturna baština. Ovo je teza kojoj ćemo se vraćati i u narednim radovima i koja će predstavljati jednu od osnova svakog našeg daljeg istraživanja na ovom planu.

Religija/narodna religija, nasleđe i kulturni identiteti

U poslednjem delu izlaganja osvrnućemo se, u najkraćoj mogućoj meri, na pitanje odnosa religije kao nematerij-

jalne kulturne baštine i kulturnih identiteta. Svako ko je iole upoznat sa osnovnim premisama narodne religije, upoznat je i sa činjenicom da ona predstavlja rezultat dugotrajnog suživota i međusobnih uticaja predhrišćanskih oblika religioznosti i hrišćanskih religijskih učenja i praksi. Hrišćanstvo se na našim prostorima širilo od IX veka, ali, kako se mnogi autori slažu, proces hristijanizacije nikada nije završen i upotpunjen. Gotovo da ne postoji oblik narodne religijske prakse ili uverenja koji u sebi ne sadrže i elemente prehrišćanske "religioznosti". Imajući prethodno rečeno u vidu, postavlja se pitanje šta je, u stvari, naše nematerijalno kulturno nasleđe kada je u pitanju religija i kako ono utiče na formiranje naših kulturnih identiteta?

Pored toga što su mi razmišljanja i zauzimanje stavova na pomenutu temu profesionalni izbor, poseban motiv da ponovo promislim navedene odnose predstavljala je diskusija koja se razvila nakon prezentacije mog teksta o nematerijalnoj kulturnoj baštini na istoimenoj konferenciji u organizaciji Ministarstva kulture Republike Srbije, održanoj 2009. godine.

Naime, u svom istupanju izneo sam probleme sa kojima se srećemo u prikupljanju etnografske građe, naročito u vezi s nestajanjem najstarijih generacija ispitanika i, samim tim, nestajanjem velikog broja verovanja i običaja čiji su oni nosioci. Imajući u vidu da se ovde pretežno radilo o različitim magijskim praksama, ritualima vezanim za predviđanje budućnosti, obezbeđivanje zdravlja i plodnosti i nekim običajima iz kulta mrtvih, koji uglavnom nemaju puno dodirnih tačaka s hrišćanstvom, predstavnicima Srpske pra-

pravoslavne crkve koji su učestvovali na skupu nije bilo blisko moje pozivanje na hitnu intervenciju u cilju očuvanja ovog segmenta naše nematerijalne kulturne baštine. U civilizovanom dijalogu koji je vođen uz puno uvažavanje stavova diskutanata, na kraju smo mogli samo da konstatujemo da su naši pogledi na nematerijalnu kulturnu baštinu, u najboljem slučaju – različiti. Predstavnici crkve smatraju ne samo da "paganske" običaje i prateća verovanja ne treba štiti angažovanjem države i posebnih resursa, već da je njihovo nestajanje, u stvari, željeni ishod. Prema ovom mišljenju, suštinu nematerijalne kulturne baštine našeg naroda ili, bar njenog "duhovnog" dela, predstavlja hrišćanstvo, pa je svaki poziv na očuvanje starije tradicije za predstavnike crkve na ovom skupu bio neshvatljiv. Posmatrajući problem s aspekta dominantne verske institucije, ovakav stav je logičan, pa čak i legitiman – u vekovima delovanja na ovim prostorima crkva je nastojala da iskoreni predhrišćanske religijske tradicije. Međutim, poslenicima društvenih nauka – proučavaocima narodne religije posebno, poznato je da su brojni elementi nehrišćanske religioznosti inkorporirani u ovdašnje narodne interpretacije hrišćanstva u toj meri da je njihovo razdvajanje ne samo težak, već praktično nemoguć zadatak. Religijski identitet, kao jedan od najznačajnijih parametara kulturnih identiteta uopšte, čak i kada govorimo samo o pripadnicima našeg naroda koji se izjašnjavaju kao pravoslavni hrišćani, očigledno nije tako jednostavno odrediti.

Imajući u vidu da u državnim telima koja će imati bitnu ulogu u određivanju i definisanju nematerijalnog kulturnog nasleđa, prioriteta i načina na koje će im se pristu-

pati, učestvuju predstavnici i crkve i nauke, biće interesantno videti na koji način će se formirati stavovi i strategije, te u kom pravcu će se preduzimati napori prilikom rada na nematerijalnom kulturnom nasleđu.

Na kraju, sasvim je jasno da je konačne odgovore uvek teško dati, i da je i u ovako kratkom i nepretencioznom tekstu postavljeno dovoljno pitanja koja problematizuju mnoge aspekte bavljenja religijom i njenim prepoznavanjem kao nematerijalne kulturne baštine. Nadamo se da ćemo po završetku projekata koje izvodimo u saradnji sa Ministarstvom za kulturu, informisanje i informacione tehnologije biti u prilici da ponudimo još korisnih zaključaka koji će pravilno usmeriti razmatranje kulturnih identiteta i rad na nematerijalnoj kulturnoj baštini.

Literatura:

- Бижић-Омчикус, Весна. 2005. Нематеријална културна баштина и Етнографски музеј у Београду. *Гласник Етнографског музеја* 69: 147-160.
- Жикић, Бојан. 2006. Когнитивна антропологија и нематеријална културна баштина. *Гласник Етнографског музеја* 70: 11-23.
- Sinani, Danijel. 2007. "Religijsko-ritualni funkcioneri i kulturna mesta u istočnoj Srbiji". U *Antropologija savremenosti*, ur. Saša Nedeljković, 124-150. Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta i Srpski genealoški centar.

Sadržaj

Бојан Жикић	
Културни идентитети као нематеријално културно наслеђе. <i>Увод у истраживање и прелиминарни резултати</i>	7
Dragana Antonijević	
Теоријско-hipotetički оквир за проучавање културног идентитета гастарбајтера	27
Danijel Sinani	
Religija, kulturni identiteti i nematerijalna kulturna baština	43
Marija Ristivojević	
Grad kao izvorište kulturnih identiteta	57
Marko Pišev	
Balkanizam i osmansko kulturno nasleđe u savremenoj Srbiji: između negacije i autoegzotizacije	73

Ana Banić-Grubišić

- Kulturni identitet kao afirmacija manjinske grupe:
romski hip-hop 93

Ivana Gačanović

- Evropa kao izvorište kulturnog identiteta i
vrednosti kao normativnog okvira 111

Mladen Stajić i Danijel Sinani

- Alternativna religioznost i kulturni identiteti 129

Ljubica Milosavljević i Miloš Milenković

- "Pridodato u prevodu": nematerijalno kulturno
nasleđe u prevođenju i primeni evropskih politikâ
doživotnog obrazovanja u Republici Srbiji 147

Ana Banić Grubišić i Marija Krstić

- Radionica "Gastarbajteri – šta znamo o njima?"
Istraživanje stavova/predstava studenata etnologije
i antropologije o gastarbajterima 179

Izdavači: "Srpski genealoški centar", Radnička 50, Beograd i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Čika Ljubina 18-20. Za izdavače: Filip Niškanović i Bojan Žikić. Urednik: Miroslav Niškanović. Kompjuterska obrada i štampa: SGC, Beograd. Tiraž: 500 primeraka. Beograd 2011.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.7(497.11)"20"(082)

316.74:2(497.11)"20"(082)

KULTURNI identiteti kao nematerijalno kulturno nasleđe / uredio Bojan Žikić. – Beograd : Srpski genealoški centar, 2011 (Beograd : Srpski genealoški centar). – 200 str. ; 17 cm. – (Etnološka biblioteka / [Srpski genealoški centar] ; knj. 62)

Tiraž 500. – Napomene i bibliografske reference uz tekst. – Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-83679-79-9

a) Културни идентитет – Србија – 21в – Зборници b) Популарна култура – Антрополошки аспект – Србија – 21в – Зборници c) Верске заједнице – Социолошка истраживања – Србија – 21в – Зборници

COBISS.SR-ID 188553996